BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING IJODIY TAFAKKURINI TRIZ TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Nabiyeva Nigora Nodirjon qizi
FarDU mustaqil tadqiqotchisi
https://orcid.org/0009-0001-1414-5054

Annotatsiya
Mazkur maqolada bo‘lajak pedagoglarning ijodiy tafakkurini TRIZ texnologiyalari asosida rivojlantirishning pedagogik va psixologik shart-sharoitlari, kreativ kompetentlikni shakllantirish omillari hamda innovatsion yondashuvlarning samaradorligi tahlil qilinadi.
Kalit so‘zlar: *TRIZ texnologiyasi, ijodiy tafakkur, kreativlik, bo‘lajak pedagog, pedagogik ta’lim, innovatsion texnologiyalar, refleksiya, muammoli ta’lim, kreativ kompetentlik.*

KIRISH

Zamonaviy ta’lim tizimida pedagog shaxsiga qo‘yilayotgan talablar tobora ortib bormoqda. Bugungi kunda pedagog nafaqat o‘quvchilarga bilim beruvchi mutaxassis, balki innovatsion g‘oyalarni ilgari suruvchi, muammoli vaziyatlarni samarali hal etuvchi va ta’lim jarayonini ijodiy tashkil qila oladigan shaxs bo‘lishi zarur. Shu nuqtayi nazardan bo‘lajak pedagoglarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish oliy pedagogik ta’limning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ijodiy tafakkur pedagogning kasbiy faoliyatida yuzaga keladigan murakkab vaziyatlarni tahlil qilish, nostandart yechimlarni topish va pedagogik innovatsiyalarni amaliyotga joriy etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Mazkur jarayonda TRIZ texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.[1.20]

TRIZ texnologiyasi dastlab texnik va muhandislik muammolarini hal etish uchun ishlab chiqilgan bo‘lsa-da, bugungi kunda uning imkoniyatlari pedagogika sohasida ham keng qo‘llanilmoqda. Ushbu texnologiya muammolarni tizimli tahlil qilish, qarama-qarshiliklarni aniqlash, mavjud resurslardan oqilona foydalanish hamda innovatsion yechimlarni ishlab chiqishga asoslanadi. Pedagogik faoliyatga tatbiq etilgan TRIZ metodlari bo‘lajak pedagoglarda kreativ fikrlash, tanqidiy tahlil qilish, refleksiv yondashuv va muammolarni samarali hal etish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi[2.34]. Shu sababli bo‘lajak pedagoglarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda TRIZ texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun ma’lum pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarur hisoblanadi. Kreativlik masalasi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ijodiy fikrlash tug‘ma qobiliyat bilan bir qatorda maqsadli pedagogik ta’sir natijasida ham rivojlanadi. Xususan, Teresa Amabile kreativlikning rivojlanishida ichki motivatsiya va qo‘llab-quvvatlovchi muhitning ahamiyatini ta’kidlaydi. Shuningdek, Robert Sternberg va Todd Lubart tomonidan ishlab chiqilgan investitsion nazariyada kreativlik bilim, motivatsiya, intellektual qobiliyat va muhitning o‘zaro integratsiyasi natijasi sifatida izohlanadi.

Bo‘lajak pedagoglar ijodiy tafakkurini rivojlantirishning nazariy asoslari

Pedagogik adabiyotlarda ijodiy tafakkur shaxsning yangi g‘oyalarni ilgari surish, muammolarni original tarzda hal etish hamda mavjud bilimlarni yangi vaziyatlarda qo‘llash qobiliyati sifatida tavsiflanadi. E. Paul Torrance kreativ tafakkurning asosiy ko‘rsatkichlari sifatida fikrning ravonligi, moslashuvchanligi, originalligi va takomillashganligini ajratib ko‘rsatgan [4.52].

Tadqiqotlar natijalari kreativ fikrlashga yo‘naltirilgan ta’lim metodlari talabalarning mustaqil qaror qabul qilish, tanqidiy tahlil qilish va innovatsion faoliyat ko‘nikmalarini sezilarli darajada rivojlantirishini ko‘rsatmoqda. Ijodiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari Kreativ ta’lim muhitini shakllantirish. Ijodiy tafakkurning rivojlanishi avvalo ta’lim muhitiga bog‘liq. Ochiq muloqot, erkin fikr bildirish va pedagogik qo‘llab-quvvatlash mavjud bo‘lgan muhit talabalarning ijodiy faolligini oshiradi. Tadqiqotlar talabalarning xatolardan qo‘rqmasdan yangi g‘oyalarni ilgari surishi kreativ rivojlanishning muhim omili ekanligini tasdiqlaydi.

Kreativ ta’lim muhiti quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi: erkin fikr almashish imkoniyati; pedagog va talaba o‘rtasidagi hamkorlik; innovatsion tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlash; individual qobiliyatlarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan yondashuv. Muammoli va tadqiqotga asoslangan ta’lim. Muammoli ta’lim texnologiyalari talabalarni tayyor bilimlarni o‘zlashtirishdan ko‘ra, mustaqil ravishda yangi bilimlarni kashf etishga undaydi. Tadqiqotga asoslangan o‘qitish jarayonida talabalar ilmiy izlanish olib borish, ma’lumotlarni tahlil qilish va xulosalar chiqarish ko‘nikmalariga ega bo‘ladilar. Xalqaro tadqiqotlar muammoli o‘qitish metodlari kreativ va tanqidiy fikrlashning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini qayd etadi. Ayniqsa, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, keys-stadi va loyiha metodlari bo‘lajak pedagoglarning kasbiy kreativligini rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish Raqamli transformatsiya sharoitida kreativlikni rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarning o‘rni ortib bormoqda. Interfaol platformalar, elektron ta’lim resurslari, sun’iy intellekt vositalari va multimedia texnologiyalari talabalarning ijodiy faoliyatini faollashtiradi.

Quyidagi metodlar ayniqsa samarali hisoblanadi: aqliy hujum (brainstorming); loyiha asosida o‘qitish; dizayn fikrlash (design thinking); debat va munozaralar; gamifikatsiya elementlari; raqamli hikoyachilik (digital storytelling). Mazkur metodlar talabalarda divergent tafakkur va innovatsion qarashlarni shakllantiradi. Motivatsion omillar va ichki ehtiyojlarni rivojlantirish. Kreativlikning muhim omillaridan biri ichki motivatsiya hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quv faoliyatidan qoniqish hosil qiladigan va kasbiy rivojlanishga intiladigan talabalar yuqori kreativlik darajasini namoyon etadi. Shu sababli oliy ta’lim muassasalarida: ijodiy tashabbuslarni rag‘batlantirish; ilmiy va innovatsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlash; talabalarning yutuqlarini e’tirof etish; mustaqil faoliyat uchun imkoniyat yaratish muhim pedagogik shartlardan biri hisoblanadi. Refleksiya va mustaqil ta’lim faoliyati. Refleksiv yondashuv bo‘lajak pedagoglarning o‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash qobiliyatini rivojlantiradi. Refleksiya orqali talabalar o‘z kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi hamda kasbiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqadi. Ilmiy adabiyotlarda refleksiv faoliyat kreativ fikrlashning metakognitiv asosi sifatida baholanadi. Shu bois

pedagogik ta’lim jarayonida refleksiv kundaliklar, portfolio texnologiyasi va o‘z-o‘zini baholash usullaridan foydalanish tavsiya etiladi[5.71].

Hamkorlikka asoslangan o‘quv faoliyati. Kreativ g‘oyalarning shakllanishi ko‘pincha ijtimoiy hamkorlik natijasida yuzaga keladi. Jamoaviy loyihalar, guruhli tadqiqotlar va hamkorlikdagi muammoli vazifalar talabalar o‘rtasida bilim almashinuvini kuchaytiradi. Zamonaviy konstruktivistik yondashuvlarga ko‘ra, bilimlar ijtimoiy muloqot jarayonida shakllanadi. Shu sababli bo‘lajak pedagoglarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak pedagoglarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish ko‘p omilli va tizimli jarayon hisoblanadi. Kreativ ta’lim muhiti, muammoli va tadqiqotga asoslangan o‘qitish, innovatsion pedagogik texnologiyalar, ichki motivatsiya, refleksiya hamda hamkorlikka asoslangan faoliyat mazkur jarayonning asosiy pedagogik shart-sharoitlari sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu omillarni oliy pedagogik ta’lim tizimiga integratsiya qilish bo‘lajak pedagoglarning kreativ kompetentligini rivojlantirish, ularni innovatsion faoliyatga tayyorlash va zamonaviy ta’lim talablariga mos mutaxassis sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Musurmonova O. Pedagogik kompetentlik va kasbiy mahorat asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2020. – 256 b.
2. Tolipov O.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy va amaliy asoslari. – Toshkent: Fan, 2017. – 304 b.
3. Ishmuhamedov R. J. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Iste’dod, 2019. – 240 b.
4. Azizxo‘jayeva N. N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018. – 280 b.
5. Xoliqov A. A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021. – 312 b.